

ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 338.48 (477)

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Н.М. Ступень

доктор економічних наук, доцент

*Національний університет «Львівська політехніка»
(Україна, м. Львів; e-mail: nazstupen@gmail.com)*

Г.Ф. Мазур

доктор економічних наук, доцент

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Обґрунтовано, що збалансований розвиток рекреаційних територій ґрунтується на досягненні рівноважного стану в процесі реалізації екологічних, економічних та соціально-культурних цілей розвитку територій. Тому за цими напрямками систематизовано основні концептуальні принципи та завдання щодо забезпечення збалансованого розвитку рекреаційних територій. Для оцінювання розвитку рекреаційних територій відповідно до принципів еколого-збалансованого розвитку запропоновано систему індикаторів. Визначено, що процес стимулювання збалансованого розвитку рекреаційних територій доцільно розглядати через призму теорії мотивації. Багатогранність та різноманіття мотивацій, які спонукають людину до вибору того чи іншого місця та способу відпочинку, обумовлюють необхідність виявлення атракторів, що підвищують привабливість територій і потребують стимулюючого підходу з боку органів управління. На основі цих заходів системою збалансованого розвитку рекреаційних територій можливо досягнення стану збалансованості, стабільності, конкурентоспроможності, безпеки та мотивації для активізації внутрішніх потенційних можливостей. Кінцевою метою збалансованого розвитку рекреаційних територій є задоволення потреб рекреаційних територій (соціальних, екологічних, економічних) через активну діяльність територіальних суб'єктів під впливом стимулюючих інструментів. Механізм стимулювання збалансованого розвитку рекреаційних територій передбачає систему державних та ринкових інструментів і важелів.

На засадах концептуального підходу розроблено теоретико-методологічний підхід до формування моделі збалансованого розвитку рекреаційних територій, складовим елементом якого є методологічний підхід до групування регіонів за рівнем ресурсного потенціалу, що є основою для розробки сценаріїв розвитку рекреаційних територій, та обґрунтування стратегій збалансування їх розвитку за кожним із визначених сценаріїв. Реалізація стратегій збалансування здійснюється через науково обґрунтований еколого-економічний механізм та відповідний інструментарій.

Ключові слова: збалансований розвиток, рекреаційні території, модель, атрактор, потенціал.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток сучасного суспільства висуває все більше вимог до кожного індивіда, який існує в цьому суспільстві. Підвищення важливості та інтенсивності праці в співвідношенні «праця — відпочинок» провокує необхідність збільшення якості та різноманітності відпочинку в максимально короткі строки. Повноцінне відновлення фізичних та духовних сил у процесі відпочинку має істотний вплив на продуктивність праці індивіда. Володючи достатнім природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом, вітчизняна туристично-рекреаційна галузь та рекреаційні території України зокрема є неконкурентоспроможними, а їхній сучасний розвиток відбувається хаотично. При цьому спо-

стерігається тенденція відставання розвитку туристично-рекреаційної сфери від стрімкого збільшення потреб населення щодо якісного та повноцінного відпочинку. Формування й розвиток системи відпочинку породжують коло проблем, пов'язаних з необхідністю створення системного підходу до розвитку рекреаційних територій, які демонструють властивості складних еколого-економічних систем. Тому дуже важливо підвищити еколого-економічну ефективність рекреаційних територій через формування дієвої системи управління, особливо в аспекті збалансованого просторового розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі приділяється значна ува-

га вивченню питань формування та розвитку рекреаційних територій. Зокрема, дослідженню теоретичних і прикладних проблем розвитку територіальних рекреаційних комплексів присвячено праці І.Я. Антоненко, І.К. Бистрякова, В.Г. В'юна, Т.П. Галушкіної, В.В. Горлачука, Л.М. Грановської, О.І. Дребот, Н.В. Зіновчук, В.Ф. Кифяка, І.М. Лицура, О.І. Фурдичка, Г.В. Черевка та ін. В їх наукових працях достатньо уваги приділено соціально-економічним інструментам розвитку рекреаційних територій, а також питанням освоєння рекреаційного потенціалу територій на засадах сталого розвитку. У розв'язання проблем управління рекреаційним природокористуванням важливий внесок зробили О.О. Бейдик, В.М. Будзак, І.В. Власенко, З.В. Герасимчук, Г.Д. Гуцуляк, Д.С. Добряк, М.І. Долішній, Т.Є. Калина, Є.В. Мішенін, М.С. Нудельман, М.Г. Ступень, А.М. Третяк, Л.М. Черчик, С.К. Харічков та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Одночасно з цим спостерігається тенденція відставання розвитку сфери відпочинку від стрімкого збільшення потреб населення щодо якісного та повноцінного відпочинку. Формування й розвиток системи відпочинку, заснованої переважно на споживчих моделях минулого покоління, що не враховують сучасних потреб населення, не беруть до уваги соціально-економічних процесів та породжують коло проблем, пов'язаних із необхідністю створення системного підходу до управління рекреаційними територіями, які є не просто великими складними системами, а повноцінними мережевими структурами.

Метою дослідження є розроблення системного підходу до управління рекреаційними територіями та стратегії розвитку таких територій з урахуванням їх трансформації направленої на задоволення потреб сучасної людини в якісному та повноцінному відпочинку.

Матеріали та методи. Інформаційну основу дослідження становлять вітчизняні та міжнародні законодавчі і нормативні акти у сфері рекреації, охорони навколишнього природного середовища, економіки природокористування, матеріали і звіти Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства екології та природних ресурсів України, вітчизняних підприємств туристично-рекреаційної галузі. Для виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій, нормативних документів, статистичних даних); аналізу та синтезу (обґрунтування теоретико-методологічний підхід до формування моделі збалансованого розвитку рекреаційних територій);

абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків) тощо.

Викладення основного матеріалу дослідження. Однак функціонування рекреаційної галузі засноване переважно на споживчих моделях минулого, і не враховує сучасних потреб, що розглядаються з позицій їхнього територіального устрою і не враховують повною мірою організаційно-економічних та управлінських процесів. Тому слід удосконалити теоретико-методологічні основи формування системи управління рекреаційними територіями.

Основна функція управління полягає в кординації всіх елементів, які формують суб'єкт та об'єкт керуючого впливу (цілі та завдання, матеріальні та нематеріальні ресурси, інструменти, методи й способи взаємодії, особливості явищ, предметів та процесів). Управління — це процес, який об'єднує в єдину систему сукупність послідовних, взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих управлінських елементів: визначення напрямку розвитку та основних цілей управління; планування та організація діяльності; аналіз та облік даних; прогнозування та регулювання, оцінювання досягнутих результатів суб'єкта та об'єкта впливу управління [1, с. 57].

Управління як невід'ємна частина будь-якої людської діяльності може набувати різних форм та бути спрямованим на будь-які за характером та формою об'єкти впливу — державу, окремі території, галузі та ринки, суспільство та суб'єкти господарювання тощо. Тому в рамках методологічної основи управління має бути направленим на територіальний ринок рекреаційно-туристичної галузі як на багатофункціональну структуровану соціально-економічну систему.

У сфері управління еколого-економічними системами застосовується багато підходів і методик, але вони не стосуються рекреаційних територій. Рекреаційно-географічний підхід ґрунтується на характеристиці природно-ландшафтних та культурно-історичних ресурсів, сформованих туристичних маршрутів тощо. В рамках цього підходу система управління рекреаційними територіями спирається на комплексну еколого-економічну оцінку та рекреаційне районування території [2, с. 112].

Згідно зі структурно-функціональним підходом, рекреаційні території розвиваються з виділенням надто розмежованих ієрархічних рівнів, зокрема з'являються явні регіони-лідери та багато відстаючих територій, здебільшого у провінційних містечках та селах. Економічні механізми розвитку рекреаційних територій при цьому вважаються підсистемою регіональної соціально-економічної системи [3].

Останніми роками отримав поширення мережевий підхід до управління рекреаційними територіями як доповнення кластерного підходу, розробленого М. Портером. Мережевий підхід приходить поступово на зміну структурно-функціональному (Ф. Бродель та І. Валерстайн), в основу якого покладено тверду детерміновану ієрархію у відносинах між елементами мікросистеми. У найширшому управлінському сенсі мережа — це простір діяльності, який створюється і підтримується вузлами (центрами) активності та каналами зв'язку — потоками активності між ними [4].

Застосовуючи програмно-цільовий підхід, можна забезпечити не тільки збалансований розвиток туристично-рекреаційної галузі, а й соціально-економічний розвиток рекреаційної території загалом. Переваги програмно-цільового підходу [5]: системність (розвиток туристично-рекреаційної галузі розглядається одночасно з просторовим розвитком рекреаційних територій); адаптивність (застосування підходу передбачає коригування цілей, завдань і методів розв'язання проблем рекреаційних територій); результативність (завдання розвитку території при програмно-цільовому підході отримують кількісну і якісну ідентифікацію).

Маркетинго-аналітичний підхід застосовується для формування, збереження або зміни певного іміджу рекреаційної території та поведінки зовнішніх суб'єктів шляхом активного використання інструментів туристичного маркетингу. За умови використання маркетинго-аналітичного підходу на підставі результатів комплексного маркетингового дослідження рекреаційної території визначається концепція й стратегія управління територіями. Це створює умови для раціонального використання наявного туристично-рекреаційного продукту з метою задоволення максимального обсягу потреб споживачів [6]. До основних переваг такого підходу в сфері управління рекреаційними територіями входять: оперативний моніторинг кон'юнктури ринку та можливість гнучко реагувати на зміни в пропозиції; забезпечення розроблення нових продуктів на ринку туристично-рекреаційних послуг та освоєння нових ринків, що дає змогу створити конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках продукцію (послуги). За умов використання такого підходу можна й доцільно поєднати методологічні основи та досягнення цілого комплексу наукових знань, залучити дієві інструменти інших підходів, поглибити економічний ефект і результат впливу.

Без системного підходу в процесі дослідження неможливо розглядати жодного об'єкта, процесу або явища. Окрім цього, системний

підхід застосовується для формування сутності проблем, які досліджуються, та вибору ефективних напрямів їх вирішення [7, с. 75]. Важливість цього підходу важко переоцінити, оскільки системне уявлення про рекреаційні території як просторового об'єкта, що залежить від низки чинників, у сучасних умовах господарювання найбільш логічне та структуроване. Отже, застосування системного підходу в процесі наукових досліджень є одним з основних методів пізнання як на теоретичному рівні, так і на практиці, і він є невід'ємною частиною будь-якого сучасного дослідження.

Попри те, що існує багато різних трактувань поняття «системний підхід», усі дослідники мають однаковий погляд на віднесення системного підходу до методології пізнання. Суть її полягає у вивченні різноманітних явищ та об'єктів, у виокремленні в складі об'єктів окремих частин, елементів та взаємозв'язків між ними, в дослідженні об'єкта чи явища як елемента системи зовнішнього середовища, яке теж впливає на функціонування об'єктів та протікання явищ.

Основою використання системного підходу є поняття «система», яке означає певну кількість елементів та взаємозв'язків між ними, які утворюють певну цілісність. Існує велика кількість й інших інтерпретацій поняття «система», які, залежно від точки зору можуть розглядати її в якості: впорядкованої сукупності частин, пов'язаних у певному зв'язку та жорсткій послідовності елементів; форми, способу організації будь-чого; суспільного устрою; об'єднання суб'єктів господарювання в єдине ціле спільною метою тощо [6; 7].

Методологія системного підходу для дослідження сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційних територій реалізується здебільшого на регіональному рівні, що дає змогу отримати результати, необхідні для успішного розроблення регіональних стратегій розвитку в сфері використання рекреаційних територій.

Саме тому системний аналіз, як основний інструмент системного підходу в процесі досліджень потенціалу рекреаційних територій, застосовується як система методів дослідження для створення суттєво нових механізмів розвитку рекреаційної сфери та її трансформації на засадах концепції збалансованого розвитку. До складових системного аналізу відносять: встановлення рамок дослідження; визначення проблематики; обґрунтування мети; формування критеріїв оцінювання механізмів, які дають змогу досягнути поставленої мети; аналіз альтернативних напрямів та ймовірних сценаріїв розвитку, вибір оптимального

механізму формування запланованої моделі розвитку рекреаційного природокористування; дослідження умов функціонування суб'єктів з метою розроблення заходів реалізації певної економічної моделі.

Одним з елементів системного підходу є створення моделі об'єктів, процесів та явищ, які досліджуються. За допомогою моделювання можна досліджувати не сам об'єкт, а його модель, яка здатна замінити оригінал з досліджуваного аспекту. Враховуючи специфіку рекреаційних територій та згідно з результатами проведеного дослідження щодо недостатнього розроблення методологічних аспектів системного аналізу, ми пропонуємо модель системи управління (рис. 1), яка дає можливість включити аналітичну та синтетичну складові до процесу всебічного вивчення рекреаційних територій та основних чинників, які впливають на особливості їх функціонування та розвитку.

Запропонована модель виступає не лише в ролі безперервного циклічного процесу, а й сукупності взаємопов'язаних елементів. Вона включає в себе декілька етапів. На першому етапі здійснюються заходи з визначення основних цілей та завдань розвитку рекреаційних територій.

У рамках першого етапу управлінського процесу відбувається формування цілей стосовно чинної територіальної рекреаційної системи й туристично-рекреаційної галузі, враховуючи їх основні складові (об'єкти основної та допоміжної інфраструктури), та організація реалізації туристично-рекреаційних послуг. Також на цьому етапі здійснюється стратегічне планування розвитку рекреаційних територій та визначення довгострокових завдань.

Другий етап організації управління рекреаційними територіями в сфері забезпечення функціонування механізму управління сталим розвитком територіальної рекреаційної системи передбачає заходи, які дають змогу залучити усі елементи системи управління туристичним ринком. Це і законодавча регламентація діяльності суб'єктів господарювання на цьому ринку; і розроблення державних та регіональних програм розвитку туристично-рекреаційної галузі; і запровадження системи накопичення, зберігання та використання інформації для прийняття раціональних управлінських рішень; і координація діяльності суб'єктів системи управління рекреаційними територіями та забезпечення економічного стимулювання суб'єктів за результатами виконання запланованих завдань.

Третій етап передбачає проведення системного аналізу та безпосереднє забезпечення основних управлінських функцій у сфері управління рекреаційними територіями. До основних завдань цього етапу входить забезпечення осіб, уповноважених приймати рішення, якісною інформацією, яка формується в результаті використання науково обґрунтованих інструментів дослідження. На третьому етапі формуються також і основні тенденції туристично-рекреаційної галузі як елемента більш вертикально високих ринків послуг. За допомогою традиційних та адаптованих методів наукового пізнання в сфері туристично-рекреаційної діяльності здійснюється систематизація проблем, які потребують першочергового вирішення.

До наступного елемента управління рекреаційними територіями відносять оцінюван-

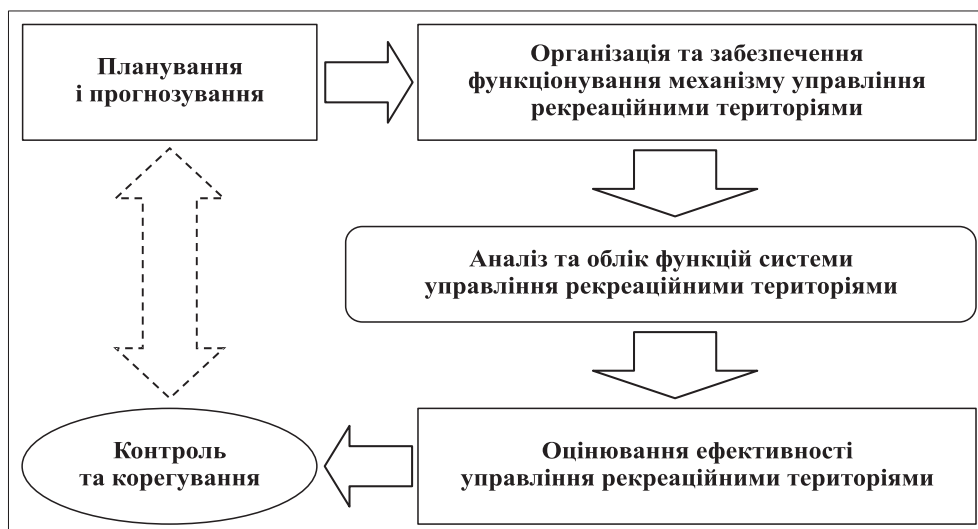

Рис. 1. Модель формування системи управління рекреаційними територіями

Джерело: адаптовано автором [7; 8].

ня ефективності та контролю. Для практичної реалізації цього елемента системи управління використовуються економіко-математичні та програмні інструменти, які ґрунтуються на використанні великого обсягу ретроспективної інформації [9]. Забезпечується процес розроблення методології оцінювання ефективності функціонування ринку санаторно-курортних послуг; відбувається впровадження системи контролю в алгоритми діяльності керуючої підсистеми; визначається необхідна періодичність оцінювання ефективності функціонування системи управління; визначається рівень відповідальності суб'єктів управління за досягнення запланованих показників. Комплексна оцінка ефективності функціонування системи управління рекреаційними територіями є основою для запровадження механізму коригування, який створений для вдосконалення визначених елементів системи управління залежно від запланованих цілей та поставлених завдань.

Отже, проаналізувавши підходи до забезпечення управління рекреаційними територіями, можна зробити висновок, що системний підхід з доповненням елементів рекреаційно-географічного, структурно-функціонального, мережевого, програмно-цільового та маркетинго-аналітичного підходів — це найоптимальніший механізм забезпечення ефективної системи управління в цій сфері. З огляду на системний характер цього підходу та високу здатність його адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища, сформовано на його основі систему управління рекреаційними територіями, здатну вирішити основну частину наявних на сьогодні економічних, екологічних та соціальних проблем. Перспективною є модель управління рекреаційними територіями, яка засновується на специфічних методологічних принципах (основним з них є принцип орієнтації на збереження галузевої ідентичності).

Дослідження та управління рекреаційними територіями з кожним просторовим рівнем усе більше ускладнюються, що зумовлено появою додаткових властивостей і специфічних аспектів функціонування системи управління. Тому слід розробити організаційно-економічний механізм управління рекреаційними територіями, адаптований до специфічних умов просторової організації та завдань збалансованого розвитку.

Отже, до основних категорій, які використовуються в процесі системних досліджень, відносять: систему чи сукупність певних частин; організаційну структуру; модель системи; декомпозицію та інтеграцію систем з ураху-

ванням специфіки їх функціонування, об'єктів, процесів чи явищ.

У рамках класичних методологічних положень процес управління в загальному складається з двох основних елементів: суб'єкта управління та об'єкта управління. Один з елементів (об'єкт управління) — це керована підсистема, характеристики функціонування якої за певний проміжок часу порівнюються з аналогічними показниками цієї підсистеми в минулі періоди, враховуючи сукупний керуючий вплив як суб'єкта управління, так і інших чинників, які так чи інакше впливають на стан об'єкта управління. Суб'єктом управління, таким чином, є керуюча підсистема, до повноважень якої входить формулювання цілей та завдань управління, планування результатів та контроль за дотриманням сформованого плану [10].

На галузевому рівні до суб'єктів управління рекреацією (керуючої підсистеми) відносяться Кабінет міністрів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Департамент туризму та курортів, місцеві органи влади та ін. Об'єктом управління (керованої підсистемою) є санаторії, турбази, бальнеологічні центри, процес рекреаційного обслуговування громадян та ін. Управління здійснюється за допомогою циркуляції певної інформації між суб'єктом і об'єктом управління та відповідного механізму.

Сутність універсальної схеми управління висвітлена в теорії кібернетики та ґрунтується на тому, що суб'єкт управління в процесі управлінських дій створює управлінські впливи у вигляді відповідних команд чи сигналів, які спрямовані на зміни стану об'єкта управління. Про реакцію об'єкта управління на здійснений вплив суб'єкт управління може дізнатися за умови налагодження зворотного зв'язку [11]. Такий зв'язок дає змогу відкоригувати наступні управлінські впливи, що збільшує ефективність управління в процесі послідовного вирішення об'єктом управління поставлених завдань.

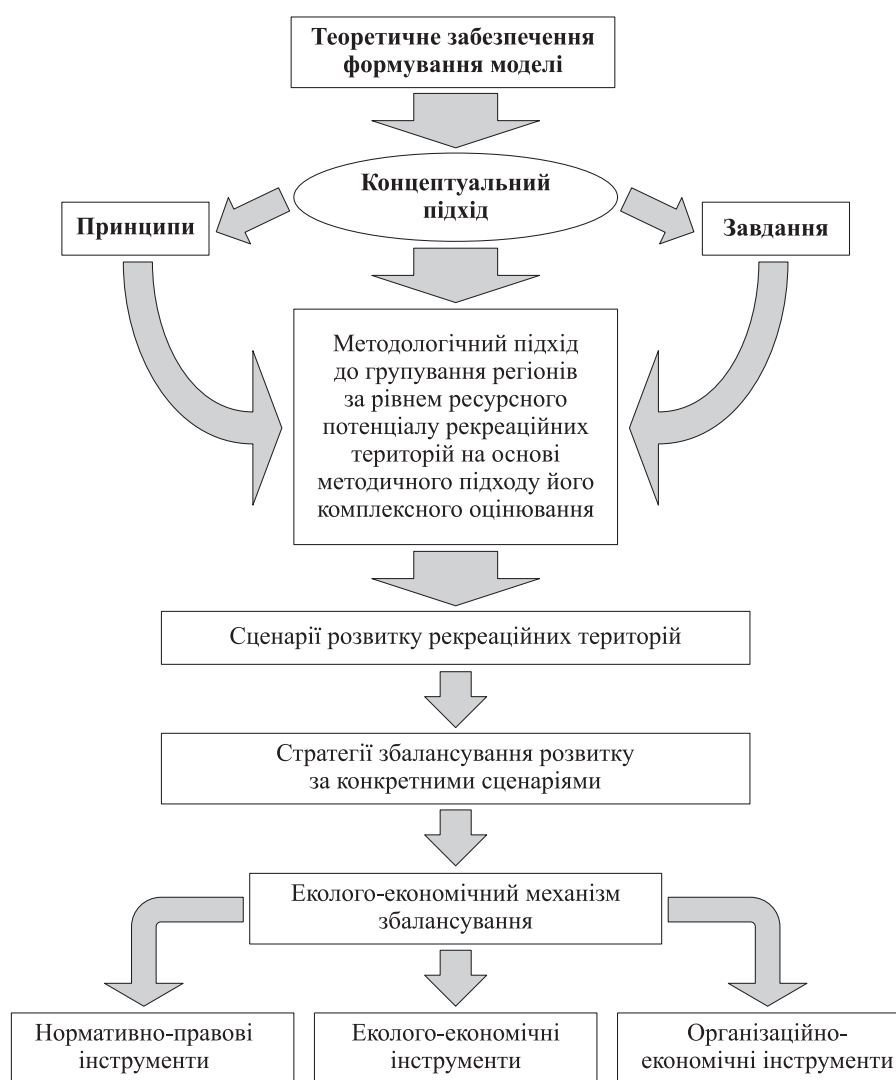
Для формування стратегій збалансування регіонів за розвитком рекреаційних територій та відповідними сценаріями розроблено та науково-обґрунтовано теоретико-методологічний підхід до формування моделі збалансованого розвитку рекреаційних територій. Методологічний підхід до групування регіонів за рівнем ресурсного потенціалу є основою для розробки сценаріїв розвитку рекреаційних територій. Нерівномірність розвитку регіонів залежно від ресурсного рекреаційного потенціалу створює передумови для необхідності розробки стратегій збалансування розвитку територій відповідно їх сценаріям. Збалансування здійснюється

за показниками екологічного, економічного та соціального розвитку з урахуванням вимог до конкретних пріоритетних підсистем розвитку в контексті сталого розвитку регіонів і країни в цілому. У зв'язку з цим державна політика у сфері рекреації повинна бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів залежно від наявного природно-ресурсного потенціалу як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Реалізація стратегії збалансування розвитку рекреаційних територій здійснюється за допомогою науково обґрунтованого еколого-економічного механізму та відповідного інструментарію, який має бути обґрунтованим та за допомогою якого реалізуються різні сценарії розвитку рекреаційних територій (рис. 2).

Відповідно до загальних принципів функціонування систем управління, об'єктом керуючого впливу в сфері рекреаційних територій є туристично-рекреаційна галузь. Суб'єкт управління залежно від характеру впливу може бути представлений такими підсистемами (табл. 1):

- державними органами влади та профільними інституціями, які несуть відповідальність за розвиток туристично-рекреаційної сфери та суміжних з нею видів господарської діяльності (наприклад, санаторно-курортної індустрії);
- місцевими органами влади та структурними відомствами, які створені з метою здійснення управлінського впливу на туристично-рекреаційну сферу та суміжні види господарської діяльності;

Рис. 2. Теоретико-методологічний підхід до формування моделі збалансованого розвитку рекреаційних територій

Джерело: сформовано автором.

Управлінський вплив на розвиток рекреаційних територій

Суб'єкт управління	Види управлінських впливів
<i>Макрорівень</i>	
Державні органи влади	<p>прийняття та реалізація довгострокових програм з розвитку туристично-рекреаційної сфери;</p> <p>прийняття нормативних актів державного значення з регулювання діяльності організацій туристично-рекреаційної сфери;</p> <p>прийняття та реалізація бюджетних асигнувань у розвиток інфраструктури системи туристично-рекреаційної сфери;</p> <p>розроблення, координація та контроль за реалізацією довгострокових стратегій розвитку туристично-рекреаційної сфери;</p> <p>рішення по реструктуризації підприємств туристично-рекреаційної сфери (зміна структури власності);</p> <p>зміни й координація механізмів регулювання якості надання медичних та санаторно-курортних послуг</p>
<i>Мезорівень</i>	
Регіональні органи влади	<p>прийняття та реалізація довгострокових програм з розвитку туристично-рекреаційної сфери в регіоні;</p> <p>прийняття нормативних актів регіонального значення з регулювання діяльності організацій туристично-рекреаційної сфери;</p> <p>впровадження механізмів регулювання та підвищення якості надання туристичних та санаторно-курортних послуг;</p> <p>здійснення інвестицій у розвиток інфраструктури рекреації, туризму, охорони здоров'я та ін.</p>
Галузеві об'єднання (інституціональні структури та недержавні об'єднання рекреаційної сфери)	<p>прийняття та реалізація внутрішньогалузевих актів з окремих напрямів туристично-рекреаційної діяльності в частині формування єдиної політики (цінової політики, політики просування послуг та ін.)</p>
<i>Управлінські впливи на мікрорівні</i>	
Суб'єкти управління територіальними туристично-рекреаційними територіями	<p>формування й поточні зміни цінової політики організацій туристично-рекреаційного комплексу;</p> <p>формування й поточні зміни політики просування організацій туристично-рекреаційного комплексу;</p> <p>формування й поточні зміни сервісної політики;</p> <p>управлінські впливи в сфері функціонування об'єктів інфраструктури туристично-рекреаційного комплексу (наприклад, оновлення основних фондів) та ін.</p>

Джерело: сформовано автором на основі [12–15].

- інституційними структурами туристично-рекреаційної галузі (в тому числі й недержавних об'єднань та організацій туристично-рекреаційної та санаторно-курортної сфери);
- об'єднаннями суб'єктів господарювання туристично-рекреаційної галузі.

Висновки. Таким чином, науково обґрунтований теоретико-методологічний підхід до формування моделі збалансованого розвитку рекреаційних територій, складовим елементом

якого є методологічний підхід до групування регіонів за рівнем рекреаційного ресурсного потенціалу, є основою для розробки сценаріїв розвитку рекреаційних територій та обґрунтування стратегій збалансування їх розвитку за кожним із визначених сценаріїв. Такий підхід надасть можливість забезпечити стимулюючий вплив органів управління в системі рекреаційного природокористування та підвищити інвестиційну привабливість рекреаційних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коева Ж.В. Використання теорії систем і системного аналізу в управлінні інтегрованими структурами в економіці // Економіка харчової промисловості. 2011. № 4. С. 55–58.
2. Букреев И.А. Роль рекреационного потенциала региона в конкурентоспособности рекреационно-туристической отрасли // Економічний аналіз. 2013. Вип. 14 (1). С. 31–37.
3. Buckley R. Tourism and Environment // Annual Review of Environment and Resources. (2011. Vol. 36, pp. 397–416.
4. Черчик Л., Мостенець О. Механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону: [монографія] / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 215 с.
5. Горлачук В.В., Гайдаєнко О.М. Теоретико-методологічні засади управління раціональним використанням рекреаційних територій // Наукові праці МДГУ ім. П. Могили. Серія: Економічні науки. 2007. Т. 72. Вип. 59. С. 7–15.
6. Kotler Ph.T., Bowen J.T., Makens J., Baloglu S. Marketing for Hospitality and Tourism (7th Edition) / Boston: Pearson, 2017, 658 p.
7. Cooper C.P., Fletcher J., Gilbert D. and Wanhill S. Tourism: Principles and Practice. London: Pitman, 1993. 355 p.
8. Мокрий В.І. Інформаційні технології збалансованого розвитку рекреаційних комплексів Шацького НПП // Екологічний вісник. 2008. № 6. С. 20–21.
9. Бублик Б.Н., Кириченко Н.Ф. Основы теории управления. К.: Вища школа, 1975. 328 с.
10. Основы економічної кібернетики: підруч. для студ. екон. спец. / Л.А. Пономаренко; Київський національний торговельно-економічний ун-т. К.: КНТЕУ, 2002. 432 с.
11. Оборин М.С. Функционирование и дальнейшее развитие региональных курортно-рекреационных зон: монография. Пермь: Изд-во «ОТ и ДО», 2015. 236 с.
12. Свиридова Н.Д. Развитие туризма в регионе как объект государственного управления // Актуальні проблеми економіки. 2005. № 2 (44). С. 18–21.
13. Мілашовська О.І., Маслиган О.О. Характеристика стану та тенденцій розвитку сфери рекреації та туризму в Україні // Економічний простір. 2013. № 74. С. 131–141.
14. Полтавець А.М. Розроблення класифікації земель рекреаційного призначення за придатністю та функціональними видами рекреації // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2013. № 1–2. С. 123–129.
15. Ступень Н.М. Аналіз функціонування та перспектив розвитку курортно-рекреаційної галузі // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2018. № 1. С. 62–72.

Інформація про автора

Ступень Назар Михайлович — доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри кадастру територій, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, 79013, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12; e-mail: nazstupen@gmail.com)

Мазур Геннадій Федорович — доктор економічних наук, доцент, професор кафедри управління та адміністрування КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (Україна, 21100, м. Вінниця, вул. Грушевського, 13; e-mail: bil@mail.vinnica.ua)

N.M. Stupen
Doctor of Economic Sciences, Docent
Lviv Polytechnic National University
(Ukraine, Lviv; e-mail: nazstupen@gmail.com)

H.F. Mazur
Doctor of Economic Sciences, Docent
Vinnytsia Academy of Continuing Education

FORMATION OF MODEL BALANCED DEVELOPMENT OF RECREATIONAL AREAS

It is substantiated that the balanced development of recreational territories is based on achieving an equilibrium state in the process of realizing the environmental, economic and socio-cultural goals of territorial development. Therefore, the main conceptual principles and tasks on ensuring the balanced development of recreational territories are systematized in these areas. To assess the development of recreational areas in accordance with the principles of environmentally-balanced development, a system of indicators is proposed. It is determined that the process of stimulating the balanced development of recreational territories should be considered through the prism of the theory of motivation. The versatility and variety of motivations that motivate a person to choose one or another place and method of rest, necessitate the identification of attractors that increase the attractiveness of territories and require a stimulating approach

from the governing bodies. Based on these measures, a system of balanced development of recreational territories can achieve a state of balance, stability, competitiveness, security and motivation to enhance domestic potential. The ultimate goal of balanced development of recreational areas is to meet the needs of recreational areas (social, environmental, economic) through the active work of territorial entities under the influence of stimulating tools. The mechanism for stimulating the balanced development of recreational territories provides for a system of state and market instruments and levers.

Based on the conceptual approach, a theoretical and methodological approach to the formation of a model of sustainable development of recreational territories has been developed, an integral element of which is a methodological approach to grouping regions according to the level of resource potential, is the basis for developing scenarios for the development of recreational territories, and justification of strategies for balancing their development for each of the defined scripting. The implementation of balancing strategies is carried out through a scientifically based environmental and economic mechanism and appropriate tools.

Keywords: balanced development, recreational areas, model, attractor, potential.

REFERENCES

1. Koieva, Zh.V. (2011). Vykorystannia teorii system i systemnoho analizu v upravlinni intehrovanykh strukturamy v ekonomitsi [The use of systems theory and systems analysis in the management of integrated structures in the economy]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti [Economics of Food Industry]*, 4. 55–58. (In Ukr.)
2. Bukreev, I.A. (2013). Role of the recreational potential of the region in the competitiveness of the recreational and tourist industry. *Economic analysis*. 14 (1). 31–37.
3. Buckley, R. (2011). Tourism and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*. 36. 397–416.
4. Cherchyk, L. & Mostenets, O. (2016). *Mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti rekreatsinoi systemy rehionu [Mechanism of ensuring the competitiveness of the recreational system of the region]*. Lutsk: Vezha-Druk. 215. (In Ukr.)
5. Horlachuk, V.V. & Haidaienko, O.M. (2007). Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia ratsionalnym vykorystanniam rekreatsinykh terytorii [Theoretical and methodological principles of management of the rational use of recreational territories]. *Naukovi Pratsi MDHU Im. P. Mohyly [Scientific works of Petro Mohyla MSU]*, 72 (59). 7–15. (In Ukr.)
6. Kotler, Ph.T., Bowen, J.T., Makens, J. and Baloglu, S. (2017). *Marketing for Hospitality and Tourism (7th Edition)*. Boston: Pearson, 658.
7. Cooper, C.P., Fletcher, J., Gilbert, D. and Wanhill, S. (1993). *Tourism: Principles and Practice*. London: Pitman, 355.
8. Mokryi, V.I. (2008). Informatsiini tekhnolohii zbalansovanoho rozvytku rekreatsinykh kompleksiv Shatskoho NPP [Information technologies of balanced development of recreational complexes of Shatsky National Park]. *Ekolohichni Visnyk [Ecological Bulletin]*, 6. 20–21. (In Ukr.)
9. Bublik, B.N. & Kirichenko, N.F. (1975). *Osnovy teorii upravleniya [Fundamentals of control theory]*. Kyiv: Visha shkola. 328. (In Russ.)
10. Ponomarenko, L.A. (2002). *Osnovy ekonomichnoi kibernetiky: pidruchnyk [Fundamentals of economic cybernetics: textbook]*. Kyiv: KNTEU. 432. (In Ukr.)
11. Oborin, M.S. (2015). *Funkcionirovanie i dalnejshee razvitie regionalnykh kurortno-rekreatsionnykh zon [The functioning and further development of regional resort and recreation zones]*. Perm: Izd-vo «OT i DO». 236. (In Russ.)
12. Sviridova, N.D. (2005). Razvitie turizma v regione kak obekt gosudarstvennogo upravleniya [Tourism development in the region as an object of public administration]. *Aktualni problemi ekonomiki [Actual problems of economy]*, 2 (44). 18–21. (In Russ.)

Authors

Stupen Nazar Mykhailovych — Doctor of Economic Sciences, Docent, Associate Professor of the Department of Cadastre of Territories, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, 79013, Lviv, 12 Stepan Bandery st.; e-mail: nazstupen@gmail.com)

Mazur Hennadii Fedorovych — Doctor of Economic Sciences, Docent, Professor of the Department of Management and Administration, Vinnytsia Academy of Continuing Education (Ukraine, 21100, Vinnytsia, 13 Hrushevskoho st.; e-mail: bil@mail.vinnica.ua).